

FONTS FISCALS I CLASSES POLÍTiques LOCALS. UN EXEMPLE: SANT MARTÍ DE PROVENÇALS

Jordi Pradas i Andreu

Introducció.

En l'àmbit de les estudis locals, la identificació dels personatges que aglutinen el poder polític municipal pot constituir una via de treball eficaç per conèixer els paràmetres per on es descabdellaven les directrius de la vida social i econòmica, en els rerafons cronològic i temporal oportuns. Un bon exemple d'aquest recurs el constitueixen les recerques de Cèlia Cañellas i Rosa Toran (1), que han reeixit en caracteritzar els alcaldes i regidors que van ocupar les poltrones de l'Ajuntament de Barcelona en temps de la Resstauració borbònica. Les esmentades autores s'han adreçat a les fonts fiscals per definir el que anomenen "l'estratificació socioeconòmica" de la classe política barcelonina, fonts que procedeixen majoritàriament de les matrícules industrials i les contribucions territorials servades al fons d'hisenda de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i que han permès, repetim-ho, una aproximació força vàlida a l'objecte d'estudi considerat.

L'any 1987, Lina Ubero i el sotasignat, arran d'un curset de doctorat fet a la Universitat Autònoma de Barcelona, van intentar quelcom relativament similar en un marc geogràfic més reduït i, naturalment, amb moltes menys pretensions acadèmiques. El treball en qüestió rebé el títol de Identificació de la classe política de Sant Martí de Provençals entre 1875 i 1897, i prengué com a punt de partida metodològic l'ús d'una font fiscal molt concreta: el registre de l'impost de cèdules personals, corresponent al punt I.2.4 del quadre de classificació de l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí (2).

De la validesa d'aquesta font, dels resultats que se n'obtingueren i de les possibles aplicacions a altres àmbits de la recerca historiogràfica, se'n parla a les pàgines següents.

L'impost de cèdules personals

L'impost de cèdules personals (d'ara en endavant, ICP) es portà a considerar com una envitricollada barrejada d'impost sobre la renda, però a l'inrevés (perquè proporcionalment pagava més qui menys tenia) i document acreditatiu de la personalitat. L'any 1872, l'ICP vingué a substituir les antigues cèdules de veïnatge i d'empadronament, i no desaparegueren fins la tardana data de 1943. Es tractava, en definitiva, del resguard o rebut de pagament d'un impost que tenia l'originalitat de no comptabilitzar-se tenint en consideració un objecte tributari determinat, sinó a partir de la resta d'impostos de qualsevol mena pagats a l'Estat, o en el seu defecte o impossibilitat de càlcul, de l'import del lloguer de la vivenda en relació a la importància de la població. Els ajuntaments n'eren els administradors i gestors, i estaven facultats per imposar un recàrrec variable que, en alguns casos, podia arribar fins al 50%. Posteriorment, davant el biaix entre allò que hom preveia recaptar i els beneficis comptants, el cobrament es deixà en mans del Banc d'Espanya, que no reeixí a racionalitzar-lo i, finalment, passà a control d'arrendataris privats, que van augmentar la impopularitat del tribut i el desgavell en la seva gestió.

Al llarg del segle XIX, els desenvolupaments legislatius més importants relatius a l'ICP foren la llei de 31 de desembre de 1881 i la instrucció de 27 de maig de 1884. La primera sistematitzà i desenvolupà els fonaments del tribut i la segona detallà els procediments d'administració, recaptació i supervisió; una munió de disposicions complementàries posteriors tractaren d'anar emplenant els buits legislatius i de procediment.

Entrant en el contingut de la llei, molt a grosso modo, cal dir que estaven sotmesos al pagament de l'ICP tots els espanyols majors de 14 anys (amb l'excepció de determinats col·lectius), i que era el cap de família l'encarregat de vetllar per la inscripció al padró de cèdules de tots els membres de la unitat familiar sotmesos a l'impost; no hi havia exempcions a situacions específiques, com podia ser el cas de les famílies nombroses. El municipi corresponent, com ja hem dit, havia d'administrar l'impost; per tant, a ell li pertocava la formació dels corresponents padrons i registres d'inscripcions. El tribut es dividí en 11 categories que oscil·laven entre les 0'65 i les 250 pessetes, segons el nivell de renda (o d'inquilinat, en el supòsit que aquèlla no es pogués avaluar); la singularitat rau en el fet que, agafant aquestes xifres en termes percentuals, la classe onzena pagava més, proporcionalment, que la primera.

La cèdula, o rebut, es podia presentar com a document acreditatiu de la personalitat per a certes operacions entre determinades instàncies administratives i l'individu. Així, calia haver pagat l'impost si es volia accedir a la funció pública o per exercir càrrecs polítics; per constituir associacions; davant els tribunals, o del propi municipi (no es preveia la presentació del rebut entre administrat i municipi diferent del seu, la qual cosa palesa la irracionalitat del teixit normatiu que acompanyava el tribut). Aquí rau l'interès de l'impost com a font per a conèixer les classes polítiques locals, tot i que el nivell de defraudació o impagament era elevadíssim. Com ja hem dit anteriorment, els rendiments de l'impost sempre quedaven molt per sota del que hom preveia a l'hora de recaptar els pressupostos, a la qual cosa cal afegir unes despeses de recaptació molt elevades.

El Registre de cèdules personals de Sant Martí.

A l'Arxiu Municipal del Districte de Sant Martí només es conserven quatre volums de registre de l'ICP; tres són parcials (només hi són inscrits els contribuents de determinats barris de l'ex-municipi, en el període 1878-1879, amb algunes anotacions per a anys posteriors), mentre que el quart i més gruixut volum cobreix la totalitat del terme municipal per al quinquenni 1878-1882. Hem de fer notar, tanmateix que els esmentats registres són anteriors o coetanis del 1881, any de la primera sistematització legislativa del tribut; tal vegada això ajudi a explicar les deficiències que s'hi troben, principalment les relatives al nombre total d'individus afectats per l'impost. Cal lamentar, naturalment, l'absència de registres posteriors a 1884.

L'estructura del registre és la següent: en dotze columnes s'anotaven les dades relatives al número de la cèdula, la classe d'aquesta, els cognoms i nom del contribuent, l'edat, l'estat civil, la professió, el lloc dins l'estructura familiar (cap de família o parentiu), el poble i la província de procedència, l'adreça, la data d'expedició i les observacions, si s'esqueien. L'ordenació era mixta, alfabètic-cronològica; els contribuents anaven enregistrats alfabèticament, però dins cada lletra se seguia la seqüència que determinava la data d'expedició de la cèdula.

En cobrir un quinquenni, les mateixes dades es repetien cinc vegades, amb l'agreujant que el número de cèdula canviava cada any i es feia difícil el processament de

les variables contingudes en cada registre. En el seu moment, ens vàrem limitar a localitzar aquells contribuents que havien format part dels consistoris municipals, abans que fer un buidatge intensiu (que ni ens interessava ni teniem ganes de fer).

Així doncs, privats del necessari rerafons estadístic, no podem aportar dades més o menys versemblants sobre el nombre de declarants. Com ja hem exposat, cal suposar que el total de contribuents inscrits era escàs en relació amb el total de la població, que justament al llarg d'aquests anys estava començant a experimentar una inflexió ascendent, paral·lela al grau d'arrelament de les indústries del poble; recordem que la població a Sant Martí era de gairebé 25.000 persones l'any 1878, una xifra gens menyspreable. Tampoc no podem aprofundir en l'anàlisi d'altres variables que ofereix el registre i que proporcionen elements significatius se cara a l'anàlisi socioeconòmica de l'indret. En aquesr sentit, ens vam adonar de la forta immigració provinent no tant de l'interior de Catalunya com de les contrades tarragonines; això quadra amb la forta implantació d'oficis i especialitats vinculades al sector vinícola, com veurem tot seguit.

Els resultats de la recerca.

El buidatge del registre de cèdules personals (complementat amb altres fonts) ens va permetre la identificació de 108 de les 131 persones que, entre 1875 i 1897, van exercir com a alcaldes i/o regidors a l'Ajuntament de Sant Martí de Provençals. Els resultats obtinguts són els següents:

1. Oficis lligats al comerç del vi	32 persones	29'5 %
2. Propietaris urbans	7	6'6
3. Fabricants/industrials	31	28'7
4. Professions liberals	5	4'6
5. Oficis manuals	11	10'1
6. Propietaris agrícoles	8	7'5
7. Propietaris de bòbiles	7	6'6
8. Treballadors industrials	1	0'9
9. Botiguers a la menuda	2	1'8
10. Jornalers	4	3'6

Es confirmen així algunes hipòtesis i intuïcions que ja tenien des d'anteriors investigacions relatives a la mateixa localitat. Resulta evident el biaix entre el poder econòmic real i la representació política a escala municipal: indiscutiblement, els grans interessos urbans i industrials amb propietats immobles a Sant Martí no tenien cap interès a representar-se en un ajuntament de segona divisió. Més encara, les contribucions urbana i rústica de Sant Martí per als propers anys de la setena dècada del vuit-cents no presenten, en els seus llocs capdavanters, cap dels personatges que per a aquests anys accediren als màxims nivells de la representació política local.

És de destacar la forta implantació dels oficis lligats al comerç del vi (taverners i boters, principalment) que, repetim-ho, gaudien d'una important presència en l'estructura social i professional del poble. Sorpresa relativa, car resseguint la premsa del poble (3) ja ens havíem adonat que un dels principals leitmotiv de la política municipal, sinó el que més, era el repartiment de l'impost de consums a pagar per aquests sectors professionals, tema que originava discussions i picabaralles sovint pujades de to. Els petits industrials del ram del tèxtil i els curtits, naturals i residents a Sant Martí, romanen a poca distància de l'anterior grup; però si hi afegim el sector específic dels propietaris de les bòbiles destinades a la fabricació de material per a la construcció, els depassen. La

propietat urbana i agrícola hi té un paper menor, i en cap cas llurs representants es troben entre els millors (o pitjors, segons com es miri) situats a nivell impositiu. Els sectors diguem-ne *populars* (grups 4, 5, 8, 9 i 10) assoleixen en total el 21% del total de membres consistorials; l'ús d'altres fonts permet detectar en aquest sector, com també en el grup 1, una notable afiliació al republicanisme, principalment en els corrents dretà i possibilista, i, en menor grau, en els centralista i progressista.

Posteriors recerques han anat confirmant aquest decalatge entre poder polític local i poder econòmic real. Els successius buidatges del fons de la Delegació de Finances Territorial de Barcelona ciutat i pobles agregats, i el de la premsa local, han anat aportant més clàries per a un millor coneixement de la problemàtica plantejada. Així, per exemple, hem d'afegir que dels 30 majors contribuents enregistrats en l'amillament de 1871, només Joan Cantí i Sanvicens, propietari d'una fàbrica de blanqueig, ocuparà en el futur un càrrec consistorial (una regidoria els anys 1874 i 1876-77). Entre els *top thirty* del padró de finques dels anys 1878-79, no trobem cap alcalde ni regidor, passat, present o futurible. Insistim: resulta innegable que els interessos dels propietaris rurals, urbans i industrials no estaven representats a l'Ajuntament de Sant Martí, i això podria explicar, en bona mesura, la feblesa endògena i el raquitisme d'aquesta corporació.

Conclusions.

En primer lloc, val a dir que l'ús d'una única font documental no justifica una recerca, per limitada que sigui. En el nostre cas, hem hagut de recórrer a altres fonts de caràcter fiscal (les ja esmentades contribucions rústica i urbana); posteriorment, hom ha tractat de fer el seguiment estrictament polític de les persones que ja havien estat identificades professionalment.

De l'experiència de Sant Martí, ¿es pot deduir que el registre de l'ICP és una font vàlida per a totes les casuístiques locals?. Cal dubtar-ne: cada arxiu municipal, tal com ens ha pervingut fins al nostres dies, és un micromosmos, i per tant no es poden establir directrius generals per a recerques específiques. El que hem pretés palesar en aquesta comunicació és que, per a unes recerques molt concretes, hi ha també unes fonts documentals molt concretes que, si no funcionen del tot, si més no donen orientacions de cap a on van els trets. En el cas que ens ocupa, les fonts fiscals de caire municipal poden resultar força escaients per a la caracterització socio-econòmica del poder local del segle passat.

NOTES:

- (1) CAÑELLAS, Cèlia, i TORÁN, Rosa: "La classe política barcelonina: substrat socio-econòmic dels consistoris (1875-1901), dins Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923). Lleida: Virgili & Pagés: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989, p. 37-58.
- (2) Vegeu UBERO I BADIA; Lina: Guia de l'Arxiu Històric Municipal de Sant Martí de Provençals. Barcelona: Ajuntament, 1985. A causa dels buits que presenta el registre, principalment del 1884 cap endavant, la recerca fou complementada amb altres fonts diverses, d'entre les quals no és la menor la premsa local.
- (3) En efecte, en relació amb el que acabem d'apuntar cal deixar constància que entre 1872 i 1897 aparegueren a Sant Martí prop d'una trentena de publicacions periòdiques de totes les tendències (republicanes de totes menes, dinàstiques, regionalistes, obreristes ...) que avui dia

constitueixen una font essencial per al seguiment de la dinàmica social de la localitat. Vegeu PRADAS I ANDREU, Jordi: La premsa a Sant Martí de Provençals: 1872-1897 a www.pradas.org